

KİTAP TANITIMI

Nefise KAHRAMAN*

Translating Women: Different Voices and New Horizons

Edited by Luise von Flotow and Farzaneh Farahzad

New York: Taylor and Francis, 2016, 236 pp.

Paul H. Fry, *Theory of Literature* (Edebiyat Teorisi) adlı kitabında Jonathan Culler'ın "kadın olarak okumak" adlı görüşlerine atıfta bulunarak sadece bir kadın olarak değil, Afrika kökenli Amerikalı ya da herhangi bir özne konumunda okumanın *her şeyi değiştirdiğini* söyler. (italik bana ait, 259). Luise von Flotow ve Farzaneh Farahzad'ın editörlüğünü üstlendiği, 2016 Ekim'inde okurla buluşan *Translating Women: Different Voices and New Horizons*, Fry'ın görüşüne paralel bir şekilde eleştirel yaklaşımını kimlik politikalarının şekillendirdiği makalelerden mürekkep bir derleme. Yalnız bu derlemede okuma değil çeviri edimi odak noktası. 2011 yılında yayımlanmış *Translating Women* derlemesinin devamı olarak düşünülmüş bu derleme farklı dillerde ve kültürlerde "bir kadın olarak çevirmek" konusunun yanı sıra kadın çevirmenlerin deneyimlerine de odaklanılıyor. Kitabın giriş kısmında editörler *Translating Women* derlemesinin devamı niteliğindeki bu derlemeyi hazırlamalarının ardında yatan sebep olarak Çeviribilim'i uzun süredir boyunduruğu altında tutan Anglo-Amerikan ve Avrupa menşeli bakış açılarını öne sürüyor; "ulusal sınırları aşan, feminist bir yaklaşımı benimsemiş ve bilinçli bir şekilde kadınlık ve çeviri konularında Avrupa ve Anglo-Amerikan kökenli söylemlerin ötesine geçebilmeyi" hedefliyor.

Editörler bu derlemede iki ana soruya cevap aradıklarını söylüyor. Bu sorulardan ilki kadınların tecrübelerinin ve fikirlerinin farklı kültürlerle nasıl çevrildiği ile ilgiliyken ikincisi din, yerel kültürler, ticaret gibi konuların çeviri üretimi esnasında ne tür roller oynadığını ele alıyor. Derlemedeki makaleler Türkiye, İran, Fas ve Japonya gibi ülkelerdeki yerel meseleleri bu sorular çerçevesinde mercek altına alıyor. Giriş bölümünde editörler bir önceki derlemeye yöneltilen, makaleleri özcü olmakla itham eden eleştiri-

* Doktora Öğrencisi, Toronto Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Merkezi.

lere de yanıt veriyor ve kadın-erkek ayrımcılığının hukuk sistemindeki ve kamudaki kök salmış halini hatırlatarak kadını merkeze alan bir yaklaşımın özcülükle suçlanamayacağını söylüyorlar. Makalelerin hemen hemen hepsi kadın bakış açısının her şeyi değiştirebilme kapasitesini gözler önüne seriyor. Aşağıda öne çıkan makalelerden bazılarına değineceğim.

Derlemenin ilk makalesi editörlerden biri olan Farzaneh Farahzad tarafından yazılmış. “Women translators in Contemporary Iran” adlı makalede Farahzad, İran’daki kadın çevirmenlerin tarihine odaklanıyor ve çevirmenliğin kadınların yazarlık kariyerlerine başlamadan önceki uğraşlarının başında geldiğini, hatta yazarlığa geçiş süreçlerinde etkin bir rol oynadığını savunuyor. 1794-1925 arası günümüz Gürcistan’ını ve Kafkasları da içine alan geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş Kaçar Hanedanlığı’ndan başlayarak 1900’lerin başına dek tarihi belgelerde kadın çevirmenlerin izini sürüyor. Çevrilen eserlerin temalarına ve ne tür eserler olduklarına dikkat çekerek bir asırlık tarih dilimi içerisinde kadın çevirmenlerin toplumsal alandaki ve çeviri pazarındaki görünürlüklerindeki artışı gözler önüne seriyor. Araştırmaları esnasında kadınların eğitim oranlarındaki artışın çevirmek için seçtikleri eserlerin türlerindeki değişimle doğru orantılı olduğu ortaya çıkıyor. Tarihi konular hakkında bilgilendirici bir yönü de bulunan bu makale aracılığıyla, Farahzad’ın derinlikli analizlerinin de katkısıyla, İran toplumu özelinde çevirinin kadınların toplumsal görünürlüğünü arttırmadaki payına tanıklık ediyoruz.

Rim Hassen’in “Negotiating Western and Muslim Feminine Identities through Translation: Western Female Converts Translating the Quran,” adlı makalesi din değiştirip Müslüman olmuş Batılı kadınların İngilizce Kuran çevirilerine odaklanarak sonradan edindikleri Müslüman kimliklerinin çeviride izledikleri yöntemler üzerinde ne tür etkileri olduğu sorusuna cevap arıyor. Makalesinde Hassen, özellikle bu çevirmen kadınların kelime seçimlerine ve toplumsal cinsiyet ile ilgili ayetleri nasıl çevirdiklerine dikkat çekiyor. Kuran çevirilerine eklenen önsözlere odaklanarak kadın çevirmenlerin yaşadıkları ülkelerin çeviri esnasında yaptıkları seçimler üzerindeki etkisini açığa çıkarıyor. Örneğin Suudi Arabistan’da yaşayan Umm Muhammad adlı çevirmenin daha muhafazakar ve yaşadığı ülkenin geleneklerine ve inançlarına ters düşmeyecek seçimlerde bulunduğunu gösteriyor. Umm Muhammad Kuran çevirisine eklediği önsözde kadın kimliğini bastırarak ve çevirmenin cinsiyetini muğlaklaştırarak çoğul kişi zamiri (İngilizce’de “we”) kullanmayı tercih etmiştir. Amerika’da yaşa-

yan, din değiştirip Müslüman olmuş Camille Adams Helminski ve Laleh Bakhtiar ise toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulunduran bir kutsal kitap tefsiri sunuyorlar. Bu iki kadın çevirmen kadınlık konumlarını gizleme gereği duymadan, İslam'ın toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapan yönünü daha belirgin kılıyorlar. Hassen makalesini bitirmeye yakın, Helminski ve Bahtiarı'nın ataerkil dili yıkmaya yönelik ve tutucu İslami söyleme muhalefet eden yenilikçi çeviri seçimlerinden bahsettikten sonra şöyle diyor: "Müslüman kadınları örtülü ve kolayca boyunduruk altına giren kadınlar olarak temsil etmeye meraklı Şarkiyatçı söylemin gücü göz önüne alındığında Helminski ve Bahtiarı'nın kadın olarak görünürlükleri Kuran'ın kadın çevirmenleri olma konumlarının "egzotikleştirilmesi" gibi olumsuz bir etki yaratabilir" (s.52). Hassen, makalesinin sonunda paylaştığı bu görüşüne değinmekle yetinse de okurunu bu konuda düşünmeye sevk ediyor.

Emek Ergun, "Translational Beginnings and Origin/izing Stories: (Re) Writing the History of the Contemporary Feminist Movement in Turkey" adlı makalesinde 1983 yılında kurulmuş ve Türkiye'deki güncel feminist politikaların ortaya çıkışında mihenk taşı kabul edilen feminist çeviri topluluğu Kadın Çevresi'nin tarihine bakıyor. Kadın Çevresi "yerel feminist bir dil, söylem ve bilinç yaratma" girişimlerinde büyük ölçüde çeviriye yaslanmış. Buna rağmen, yakın zamanda çekilmiş İsyân-ı Nisvan adlı, Türkiye'deki feminist hareketin tarihine odaklanan belgeselde çevirinin "yaratıcılıktan yoksun bir kopya"ymış gibi ele alınışı Ergun'un gözünden kaçmamış. Belgeselde çevirinin yerel bir feminist hareketin yeşermesinde engelmış gibi temsil edilişi Ergun'un bu makaleyi yazmasına vesile olmuş denilebilir. Ergun, *cinsel taciz* ("sexual harassment" kelimesinden çeviridir), gibi kelimelerin Türkçe'ye çeviri yoluyla aktarıldığını hatırlatarak kadınların tecrübe ettiği baskıları ve ayrımcılığı ifade etmede kullanılan feminist dilin oluşumunda çevirinin önemine vurgu yapıyor. Ergun'un bu konudaki düşünceleri Rebecca Solnit'in *Men Explain Things to Me* (Bana Bilgiçlik Taslayan Adamlar) kitabındaki sözlerinde yankısını buluyor: "Bir olayı, duyguyu ya da durumu ifade edecek kelimeleriniz yoksa, değiştirmek şöyle dursun bir araya gelip dile getiremezsiniz bile. Konuşma diline has tabirler hem belli durumları, duygu ve olayları tanımlamamıza hem de dünyamızı şekillendirmemize yardımcı olur. Bu özellikle feminizm için oldukça yerinde bir tespit çünkü feminizm her şeyden önce sessize ses, güçsüze güç olmayı hedef edinmiş bir harekettir" (s. 129). Ergun şu sorusuyla, feminist bilinci yükseltmek gayesindeki girişimlerde çevirinin

önemi konusunda bizi düşünmeye davet ediyor: “Eğer feminist bir dil feminist politikaların olmazsa olmazıysa çeviri nasıl olur da bu durumun dışında tutulabilir?” (s.65). Derlemede, feminist hareket ve çeviri arasındaki dinamiğe odaklanan diğer bir makale Hiroko Furakawa’ya ait. “De-feminizing Translation: To Make Women Visible in Japanese Translation” adlı makalesinde Furakawa “kadınların seslerinin duyurulması”nı hedefleyen Batı kökenli feminist yaklaşımın Japonca’ya çevrilip uygulamaya sokulduğunda abartılı derecede feminen bir şekilde yorumlandığına ve bunun da çeviride fazlaca süslü bir dil olarak açığa çıktığını gözlemliyor. Bu şekilde Batı kökenli bu yaklaşım hakim toplumsal cinsiyet normlarıyla örülmüş dilsel kurallara karşı çıkmak yerine bu kuralları pekiştiriyor.

Kadın yazarların çevrilmiş eserlerine odaklanan Marilyn Booth’un makalesi Batılı yayıncıların pazar eğilimlerine göre yabancı metinleri şekillendirirken izledikleri stratejilere odaklanıyor. “Three’s a Crowd: The Translator-Author-Publisher and the Engineering of Girls of Riyadh for an Anglophone Readership” adlı makalesinde yayıncı ve yazarın iş birliği yapıp çevirmeni öteleyerek çeviri üzerinde ne tür değişiklikler yaptıklarını kendi tecrübelerine dayanarak aktarıyor. Booth, Rajaa Alsanea’nın *Girls of Riyadh* adlı romanının çevirmeni. Booth kendi tecrübesinden örnekler vererek çeviri metnini “çıkarcı ilişkilerinden azade estetik bir yaratı” olarak düşünmekten vazgeçmemizi salık veriyor. Çeviri metin çoğu kez yayıncının yazarına uygun gördüğü kamusal imajın yaratılışına feda ediliyor. Kısacası Booth’un makalesi, yazarın yayıncısı tarafından otantik, kavim ya da ırk bilgisiyle kodlanmış bir özne olarak pazarlanması esnasında çevirmenin kenara itilişine haklı bir başkaldırı olarak okunabilir. Derlemede kadın yazarların çeviri eserlerine odaklanan diğer makale Arianne Des Rochers’a ait. “The Travels of a Cuban Feminist Discourse: Ena Lucia Portela’s Transgressive Writing Strategies in Translation,” adlı makalesinde Des Rochers feminist anlatının çevirisi konusuna odaklanıyor. Güncel Küba edebiyatının kadın yazarlarından Ena Lucia Portela’nın eserlerine odaklanan Des Rochers, Portela’nın toplumsal cinsiyet kurallarına başkaldıran üslubunun çevrildiği dillerde odak kültürün edebi geleneklerince yok sayıldığını gözlemler. Çevirinin feminist teoriyle hemhal olmadığı durumlarda ataerkil dil ve yapılarla direnen feminist metinlerin kendi ülke ve dil sınırlarının dışına çıkmasının tek başına yeterli olmayacağına dikkat çekerek makalesini sonlandırıyor. Des Rocher’in açıkça belirttiği gibi ticari kaygıyla kotarılmış edebi çeviriler Batılı okurların kolayca hazmedebileceği bir dilde çevrilirken farklılıklar gözardı edilmekte.

Claudia Lucotti ve Maria Antonietta Rosas, “Meridiano 105: An E-Antology of Women Poets in Mexican and Canadian Indigenous Languages,” adlı makalelerinde çevirinin duyguların dile getirilmesindeki gücüne vurgu yapıyor. Online olarak basılan çokdilli bir şiir antolojisi olan Meridiano 105, yerli kadın şairlerin şiirlerini okurla buluşturmayı hedefliyor. İnternet yayını olmasının verdiği tasarım rahatlığıyla bu antoloji çokluk Avrupa dillerince gölgelenmiş yerli dilleri ön plana çıkarıyor. Bu şekliyle, bildiğimiz, Avrupa dillerinin başı çektiği hiyerarşik dilsel yapılanmayı alaşağı etmekte ve “çeviri” ya da “çift dilli baskı” gibi kalıpların dışına çıkabilmekte.

Derlemedeki makaleler, siyasi konuların çeviri edimi üzerindeki etkisinden çeviri yoluyla diğer kültürleri de etkileyen Batı feminizminin eleştirisine uzanan bir çok konuyu ele alıyor. Derleme eleştirel gücünün bir kısmını kesişimsel yaklaşımı benimsemiş olmasına borçlu diyebiliriz. Son on yılı aşkın süredir feminist yaklaşımlara yön veren kesişimsellik kadınların mensup olduğu ya da kendilerini ait hissettikleri ırk, etnik köken, maluliyet gibi durum ve kimliklerin tecrübelerinde başat rol oynadığını savunur. Tek bir kadının tecrübesinden yola çıkarak genellemeler yapmak yerine kadınların hayatı farklı şekillerde deneyimlediklerine vurgu yapar. Her bir makalede açıkça görüldüğü gibi bir kadın çevirmenin ya da yazarın sosyal sınıfı, coğrafi konumu, siyasi ve ideolojik bağlılığı, dini inancı vb. çevirirken/çevrilirken izlediği/izlenen yöntemler üzerinde doğrudan etkili. Sonuç olarak bu derleme, aynı sınırlar içinde olsun olmasın, kadın çevirmenler ve yazarlar arasındaki farklılıklara ve çeşitliliğe dikkat çekerken bizleri kadın bakış açısından çevirinin değerine ve dönüştürücü gücüne tanıklık etmeye davet ediyor. Bugün çeviride feminist etik anlayışının benimsenmesi daha eşitlikçi bir dünya için oldukça önemli. Bu derleme bu yönde atılmış önemli bir adım.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Flotow, Luise von and Farzaneh Farahzad, eds. *Translating Women: Different Voices and New Horizons*. New York: Taylor and Francis, 2016.

Fry, Paul H. *Theory of Literature*. New Haven: Yale UP, 2012.

Solnit, Rebecca. *Men Explain Things to Me*. Chicago: Haymarket Books, 2014.